

TÜRK SAĞI VE 24 HAZİRAN SEÇİMLERİ*

RIGHT WING PARTIES AND 24TH JUNE ELECTIONS

MUSTAFA ALTUNOĞLU**

ABSTRACT

A dramatically important election took place in Turkey on the 24th of June in 2018. People voted both to elect the president and the members of the parliament. As the results became clear it appeared that Recep Tayyip Erdoğan was elected as the president, as well as the superiority of Cumhur İttifakı (AK Party, MHP, and BBP) over Millet İttifakı. This study aims to evaluate 24 June Elections on the part of right wing parties, in specific AK Party, MHP and İYİ Parti. To this aim, it includes a short analysis of right in Turkey, where right wing parties share a common ideological and sociological ground. These commonalities may sometimes be very determinant in vote slides between parties in different elections, which was the case with 24 June elections as well. In places where AK Party lost some votes it was either MHP or MHP together with İYİ Party who got the advantage of these lost votes. On the other hand, the fact that İYİ Party was able to transfer some of these sliding votes not only from AK Party and MHP, but also CHP voters; and that it joined the elections in Cumhur İttifakı makes it difficult to analyse these elections from the perspective of the distinction between the left and the right in Turkey.

Keywords: June 24 Elections, Justice and Development Party, Republican People's Party, Nationalist Movement Party

ÖZ

Türkiye'de 24 Haziran 2018'de siyasal tarihin en önemli seçim tecrübelerinden biri yaşanmıştır. 24 Haziran günü seçmenler ilk kez cumhurbaşkanlığı yönetim sistemi kapsamında oy kullanmış; bu şekilde hem cumhurbaşkanını hem de parlamentoda kimlerin temsil edileceğini belirlemiştir. Yeni sistemin bu ilk seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmaya hak kazanmıştır. Ayrıca AK Parti, MHP ve BBP'nin katılımı ile oluşan Cumhur İttifakı'nın Millet İttifakı karşısında açık bir üstünlük elde ettiği anlaşılmıştır. Bu çalışma 24 Haziran seçimlerini siyasi yelpazenin sağında yer alan partiler esasında değerlendirmeyi hedeflemiş ve AK Parti, MHP ve İYİ Parti'nin gösterdikleri performansa odaklanmıştır. Bu amaçla önce Türkiye'de sağın kısa tarihine değinilmiştir. Çalışmanın iddialarından biri, Türkiye'de siyasi yelpazenin sağında yer alan partilerin ciddi bir ideolojik ve sosyolojik ortaklığa sahip olmalarıdır. Bu ortaklık bir seçimden diğerine siyasi partiler arasında yaşanan oy geçişlerinde fazlasıyla belirleyici olabilmektedir. 24 Haziran seçimleri bunu bir kez daha göstermiştir. AK Parti'nin bir önceki genel seçime göre oy kaybettiği yerlerde büyük oranda ya MHP ya da MHP ile birlikte İYİ Parti avantaj elde etmiştir. Buna karşılık hem İYİ Parti'nin Saadet Partisi ve Demokrat Parti gibi diğer sağ kulvarda yer alan partilerle birlikte içinde CHP'nin de yer aldığı Cumhur İttifakı'nın bir parçası olarak seçimlerde yarışması hem de İYİ Parti'nin sadece MHP ve AK Parti değil CHP seçmenlerinden de oy alabilmesi sadece sağ ve sol arasındaki ayrımı esas alarak 24 Haziran'da ortaya çıkan sonuçları analiz etmeyi güçleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: 24 Haziran, seçim Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi

* Okumakta olduğunuz çalışmanın mevcut hâlinin ortaya çıkışında Dr. Hatem Ete'nin eleştirisi ve katkıları büyük pay sahibidir. Kendisine müteşekkirim.

** Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi.

Giriş

Türkiye’de 24 Haziran 2018’de yapılan seçimlerle kritik bir eşik geçildi. Yeni hükümet sistemi yürürlüğe girdi. Parlamenter sistem yerini Cumhurbaşkanlığı sistemine bıraktı. 24 Haziran seçimlerinin bir başka kayda değer noktası ortaya çıkardığı parlamento aritmetiğidir. 3 Kasım 2002’den başlayarak katıldığı tüm seçim yarışlarını rakiplerinin oldukça önünde bitiren Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), 24 Haziran’da ulaşılması hayli güç bir başarıya daha imza atarak parlamentodaki üstünlüğünü muhafaza edebildi. Böylelikle AK Parti’nin hâkimiyeti yeniden tescillendi. Artık Türkiye’de bir hâkim parti sisteminin yürürlükte olduğunu zorlanmadan söyleyebiliyoruz. Son olarak 24 Haziran seçimlerinden arta kalan sonuçlar, siyasi yelpazenin sol ve sağ eksenlerini dikkate alarak ifade edilirse, Türkiye’de sağ eğilimli partilerin Türk solu karşısındaki üstünlüğünün devam ettiğini göstermiştir.

Türkiye’de sağın seçimlerde sol karşısında üstünlük elde etmesi, 24 Haziran’a münhasır değil. Uzun süredir Türk solunun yapılan her seçimden önemli bir başarı elde edemeden ayrıldığını görüyoruz. 1950’den günümüze gelene kadar yapılan seçimler büyük oranda Türk sağ lehine sonuçlar üretmiştir.¹ 1950’li yıllar DP’nin elde ettiği önemli üç seçim başarısı eşliğinde sağın sol karşısında üstünlüğünün ilk açık işaretlerini sunmuştur. 1965 ve 1965 seçimlerinde AP’nin başarılı performansları dikkat çekmiştir. 1970’li yıllara gelindiğinde Türk sağ MNP-MSP ve MHP gibi yeni aktörlerin katılımı ile gücünü konsolide etmeyi başarmıştır. 1980’lerde ise Türk sağ adına ANAP sahnedeki yerini almıştır. Siyasetin oldukça parçalı bir seyir izlediği 1990’lı yıllar boyunca ANAP, DYP, RP ve MHP’nin hanesine yazılan toplam oran Türk solunun temsilcilerinin toplam oyunun üzerindedir. Nihayet, 2000’li yılların başında kurulan AK Parti, Türk sağının son büyük temsilcisi olarak girdiği her seçimde elde ettiği sonuçlarla, CHP’ye üst üste seçim yenilgileri yaşatmıştır.

Türk sağ ve solu arasında yapılan bu karşılaştırmanın seçim sonuçlarını aşan ve aslında ön belirleyen boyutlara sahip olduğu açıktır. Okumakta olduğunuz çalışma bu boyutları irdelemek amacıyla kaleme alındı. Başlarken şunu söylemek mümkündür: Her seçim kendine özgü bir bağlama sahiptir. Bu bağlam çok farklı biçimlerde analiz edilebilir. Bir seçim verili durumun (konjonktürün) esas alınması suretiyle yorumlanabilir; sosyolojik, ekonomik ve politik dinamiklerin karmaşık bütünlüğünün ürünü olarak da

1 1950 sonrası yapılan genel seçimlerde CHP sadece üç kez (1961, 1973 ve 1977 seçimlerinde) rakiplerini geride bırakarak en çok oyu almıştır. Buna karşılık söz konusu üç seçim de dâhil edilerek vurgulanırsa Türk solunun toplam oyu hiçbir seçimde Türk sağının üzerinde değildir.

görülebilir. Dahası, sadece bir partinin farklı tarihlerde yapılan seçimlerde gösterdiği performanslara odaklanmak da Türk siyasi hayatını anlamak bakımından işe yarayacaktır. Aynı şekilde, birden fazla siyasî partiyi çeşitli biçimlerde karşılaştırarak bir seçimin arka planı gözler önüne serilebilir. Okumakta olduğunuz çalışmada, siyasî yelpazenin sağında yer alan partilerin 24 Haziran seçimlerinde gösterdikleri performanslar mercek altına alınacaktır. Bu amaçla Türk sağının kısa tarihine yer verilerek analitik bir çerçeveye sunulacak ve 24 Haziran seçimlerinin ortaya çıkardığı bilanço Türk sağını temsilen yarışan aktörler ekseninde yorumlanacaktır.

Türk Sağının Kısa Tarihi

Kemal H. Karpat, 1961 yılında kaleme aldığı “Young Turks Again” adlı yazısında 27 Mayıs 1960 tarihinde Demokrat Parti’nin (DP) askerler tarafından iktidardan uzaklaştırılmasını konu edinir. Ona göre, Cemal Gürsel’in liderliğinde darbeyi gerçekleştiren askeri kadro ‘Genç Türkler’in (Jön Türkler’in) geri dönüşünü simgelemektedir. Bu geri dönüş, ‘oy kaygısı yüzünden aşırı sağa doğru kayan ve böylelikle Cumhuriyet’in üzerine bina edildiği temel ilkeleri aşındıran’ DP iktidarına son verme zorunluluğundan kaynaklanmıştır. Karpat’ın bu analizinde iktidar mücadelelerinin rakibin ortadan kaldırılması temel amacıyla sürdürülmesi biçimindeki Türk devlet geleneğinin dikkat çekici bir örneği ele alınmaktadır. Dahası, sağ ve sol kavramlarına Türkiye’de yüklenen anlamların arka planını gözler önüne sermek için de söz konusu analiz verimli kapılar açma potansiyeline sahiptir.

1889’da Mekteb-i Tıbbiye’de beş genç bir araya gelerek gizli bir cemiyet kurdular. II. Abdülhamit’in yönetimine karşı, Osmanlı Devleti’nin yaşadığı beka sorununun çözümü için Kanun-i Esasi’nin yeniden yürürlüğe girmesinin yeterli olacağını düşünmekteydiler. Zamanla sayıları artan ve İttihat ve Terakki adıyla bilinen cemiyetin ortaya çıkışına katkı sağlayan bu gençler, Osmanlı modernleşmesi kapsamında inşa edilen modern eğitim kurumlarında yetişmişlerdi. Ayrıca çoğu yoksul, alt sınıflardan gelmekte idi. Ahmet Rıza, Mizancı Murat ve Prens Sabahattin gibi isimlerin harekete katılması ilk kuşak Jön Türkleri daha çok çeşitli yayın faaliyetleri ile II. Abdülhamit yönetimine karşı çıkan entelektüel bir hareket olarak belirlemeyi mümkün kılıyor. II. Abdülhamit genç isimlerden müteşekkil bu muhalif hareketi ortadan kaldırmak için memuriyet ve burslu eğitim vaat etmek gibi çeşitli taktikler denemiş ve ciddi anlamda başarılı olmuştu.

İlk kuşak Jön Türkler hem II. Abdülhamid'in vaatleri hem de kendi içlerinde yaşadıkları fikir ayrılıkları ve kişisel husumetler sebebiyle 1902 sonrasında etkinliklerini ciddi anlamda yitirdiler. Buna karşılık, Selanik'te daha çok asker ve orta düzey bürokratların katılımıyla Posta Memuru Talat Bey'in öncülüğünde bir araya gelen ikinci kuşak Jön Türkler (İttihatçılar) hem 1908'deki İnkılab-ı Azîm ile 1876 Anayasası'nın bir kez daha yürürlüğe girmesini temin etmişlerdir hem de 31 Mart Ayaklanmasını takip eden günlerde İstanbul'da kontrolü tekrar ele geçirmiş ve II. Abdülhamid'i tahttan indirebilmişlerdir.² İkinci kuşak Jön Türkler (İttihatçılar) Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi kararının alınmasında, I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan işgalin bir kurtuluş hareketi ile sona erdirilmesinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin inşâında oldukça hayati bir rol üstlenmişlerdir. Bir bakıma, Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte Osmanlı Devleti'nin son yıllarına damgasını vuran saray çevresi ve Jön Türkler arasındaki iktidar mücadelesi yeni bir elit kadronun gücünü konsolide etmesine imkân tanımıştır.

Bu noktada unutmamak gerekir ki, Atatürk Jön Türk kültürü içinde yetişmiş bir muvazzaf askerdi. 31 Mart isyanını bastırmak için İstanbul'a yönelen Hareket Ordusu içinde yer almıştı. Ayrıca, 9 Eylül 1923'te önce 'Halk Fırkası' adıyla kurulan ve sonra sırasıyla 'Cumhuriyet Halk Fırkası' ve 'Cumhuriyet Halk Partisi' adını alan partinin pek çok şubesi ilk dönemlerde İttihat ve Terakki şubeleriydi. Bu şubelerin önemli bir kısmı Müdafâ-i Hukuk Cemiyetleri olarak işgallere karşı direnişleri örgütlemişler ve Milli Mücadele'ye Mustafa Kemal'in liderliğinde ciddi katkı sağlamışlardır (Karpas, 2016, s. 45). Ayrıca, Cumhuriyet döneminde yürürlüğe konan reformlar ve yeni devletin kurumsallaşması da Jön Türk kadroları eliyle gerçekleştirilmiştir. Son olarak 1923-1950 arasında Türkiye tek parti eliyle yönetildiğinde de Jön Türk koalisyonunun hegemonyası devam etmiştir.

1950 yılına gelindiğinde Türkiye'de dengelerin değişmeye başladığını görürüz. Aslında kendileri de uzun yıllar CHP eliti içinde yer alan isimlerin öncülüğünde kurulan DP, 1946'da girdiği ilk seçimlerde ne denli etkin bir siyasi parti olabileceğini göstermişti. Nihayet 1950 seçimlerinde DP, CHP'yi mağlup etti. 1954 ve 1957 seçimlerinde de durum değişmedi -ta ki 27 Mayıs 1960'daki askeri darbeye değin.³ 7 Ocak 1946'da kurulan DP'nin

2 Jön Türk hareketinin iki kuşağının zihniyet ve pratikleri bakımından karşılaştırıldığı bir makale için bknz. Aydın, 2009.

3 Türk siyasetinde CHP ve DP arasındaki rekabetin ya da CHP ve DP'nin temsil ettiği sosyolojiler ve değerler arasındaki çatışmanın izlerini tarihî bakımdan çok daha eski zamanlarda teşhis etmek mümkündür. 1908-1910 yılları arasında faaliyet gösteren Ahrar Fırkası'nda ve Ahrar Fırkası'nın siyasi hayattan çe-

siyasî varlığı 27 Mayıs 1960'da son buldu. Fakat DP'nin temsil ettiği değer ve ilkelerin Türk siyasal hayatı içindeki hâkimiyeti hâlen devam ediyor. Eğer bugün bir Türk sağından bahsedebiliyorsak, bunu her şeyden önce DP'nin siyasî hayatımız içindeki tutum ve davranışlarına borçluyuz.

Öncelikle, DP, bir 'kitle isyanı' olarak karşımıza çıkar. DP, kurucu elit kadro eliyle siyasî iktidarın dışında bırakılan büyük kitlelerin genel oyun kabulü sonrasında vermiş olduğu tepkinin cisimleşmiş halidir. Bu tepki, hem iktisadî hem de kültürel boyutlara sahiptir. İktisadî bakımdan Türkiye ekonomisi 1940'lı yıllarda gündelik hayatın idamesini zorlaştıracak denli bir darboğazın içindedir. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na katılma ihtimâli belirince bir dizi iktisadî tedbir alınmıştır. Bu zorunlu tedbirlerin alt sınıfların ve köylülerin hayat standartlarını düşürmesi CHP'ye yönelik tepkilerin artmasını beraberinde getirmiştir. Öte yandan, yeni devletin modernleşme maksadıyla uyguladığı reform politikaları devlet ile halk arasındaki mesafeyi iyiden iyiye açmıştır. Yeni bir devlet ve toplum inşa etmek amacıyla yürütülen reformların jakoben niteliği ve halkın gündelik hayatının işleyişine ket vurması tepki ile karşılanmıştır. Özellikle kültürel bakımdan muhafazakâr kesimler reformları kabullenmekte zorlanmışlardır. Son olarak, elit bir bürokratik kadronun öncülük ettiği CHP'nin geniş kitleleri siyasî ve sosyal bakımdan içe almadaki başarısızlığı, rejime yönelik tepkileri artıran bir diğer önemli sebeptir (Güneş, 2009, s. 39-40). CHP'ye ve devletin kurucu kadrolarına yönelen kitlesel isyanı doğuran elbette başka unsurlar da sıralanabilir. Buna gerek duymadan, özetle, DP'nin biriken öfkeyi, kitlesel isyanı temsil ettiğini söyleyebiliriz. Bir bakıma, bürokrasi tarafından ezildiğini, ikinci plana itildiğini ve önemsenmediğini düşünen kitle DP'ye yönelmiştir (Demirel, 2016, s. 123).

DP'nin siyasî hayatımız içindeki yerini tespit etmeye çalışırken ikinci bir önemli noktanın daha altını çizmek gerekir: DP, iktidarda bulunduğu yıllar boyunca bürokratik seçkinlere karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bürokratik seçkinlerin mevcut statülerini ve güçlerini devretmekteki gönülsüzlükleri karşısında DP'nin tek seçeneği mücadelesine halkı ortak etmektir. Halkın desteğini almak ve mobilizasyonunu sağlamaktır. Meşruiyetini

kilmesini takiben kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda liberal değerlere ve geleneklere bağlılık başta olmak üzere pek çok bakımdan DP'nin temsil ettiği çizginin ilk nüvelerini bulmak mümkündür (Kaluç, 2009). İttihat ve Terakki'nin 'batıcılık' ve 'bürokratik zümrelerin temsili' ile özdeşleştiği yerde Hürriyet ve İtilaf Fırkası 'taşra'nın ve 'gelenekçilik'in savunucusu rolünü üstlenmiştir (Karpaz, 2016, s. 48). Bu ayın, önce 1920'de toplanan meclisteki 'Birinci Grup' ve 'İkinci Grup' arasındaki sınırları, sonra ise CHP ve Türk solu ile DP ve Türk sağının diğer temsilcileri arasındaki farkın belirginleşmesinde etkili olmuştur.

bürokratik kadrolardan değil halkın rızasından devşirme arayışı, DP'nin popülist politikalarında karşılık bulmuştur (Heper, 2006, s. 178). Söz konusu popülist politikaların üç temel özelliği vardır: Birincisi, DP, CHP'nin 'halka rağmen halk için' ifadesinde karşılığını bulan halkçılığının yerine kitlelerin özlem, istek ve desteklerine duyarlı bir siyasî pratiği egemen kılmaya çalışmıştır. İkincisi, DP popülizmi devlet-toplum bütünleşmesini sağlama arayışındadır. Bu kapsamda cumhuriyetçilik demokratik katılıma önem veren bir biçimde, altı okun milliyetçilik ve laiklik ilkeleri ise dinî inançlara ters düşmeyecek şekilde yorumlanmıştır. Üçüncü ve son olarak, DP popülizminin işler kılınması önemli oranda 'patronaj sistemi' sayesinde gerçekleşmiştir. DP, kitleleri kendisine bağlamak ve mobilize edebilmek için patronaj ilişkilerine dayalı bir dayanışma ağı örmeyi tercih etmiştir (Sunar, 2013). Özetle, DP, bürokratik seçkinlere karşı mücadelesinde popülist bir yaklaşım benimsemiş ve kitleleri mobilize etmeye çalışmıştır.

DP'nin popülizmi en yalın haliyle din-devlet ilişkilerinde yaşanan dönüşümde karşımıza çıkar. Esasen, DP iktidara gelmeden önce, 1947'deki CHP kongresinde, dönemin ruhuna uygun biçimde, din-devlet ilişkilerinde daha esnek bir politika benimsemenin doğru olacağına karar verilmişti. Bu kapsamda çeşitli uygulamalar yürürlüğe konmuştu. Örneğin Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir İlahiyat Fakültesi kurulmuş, hacca gitmek isteyenler için döviz serbestisi getirilmiş ve türbeler tekrar açılmıştı. DP'nin bu eğilimi radikalleştiğini söylemek yanlış olmaz. Bu cümleden olmak üzere, Demokratlar 1950'de iktidara geldikten sonra öncelikle ezanın Arapça okunmasının önündeki engelleri kaldırmışlardır. DP döneminde ayrıca ortaokullara din dersleri konmuş, devlet radyosundan belli gün ve saatlerde dinî yayıncılık yapılmasına imkân tanınmış, hem ortaokul hem de lise düzeyinde imam-hatip okulları açılmıştır. Bir cümleyle, DP döneminde, din-devlet ilişkileri hayli liberal bir zeminden hareketle yeniden yorumlanmıştır. Bu vesileyle halkın değerlerine, inançlarına ve beklentilerine uygun bir politik hatta yer almaya özen gösterilmiştir.

DP'nin siyasi hayatımız içindeki bir diğer ayırıcı özelliği liberalizmi ve demokrasiyi parti programını simgeleyen iki ilke olarak benimsemesidir. Elbette liberalizm ve demokrasi iç içe geçmiş kavramlardır. Birbirlerinden ayrılmaları güçtür. DP'nin liberalizmi hem iktisadî hem de siyasîdir (Çavdar, 2013, s. 2065). İktisadi bakımdan DP, serbest piyasadandır. Parti programınının 53. maddesindeki ifadesi ile DP için "piyasalarda emniyet ve istikrarın sağlanması şarttır. Kat'î zaruret olmadıkça piyasalara karışılmamalıdır.

Bu alanda devlete düşen en önemli vazife, rekabetin ortadan kalkmasını veya daralmasını önlemeğe çalışmak olmalıdır” (DP, 1949, s. 64). Siyasi bakımdan ise, DP, temel hak ve özgürlüklerin alanının genişletilmesinden yanadır. Ayrıca, DP'nin demokrasi anlayışında “milli irade'ye, daha önce de vurgulandığı üzere, kitleler ile devlet arasındaki mesafeyi kapatmanın gerekliliğe duyulan inancın bir gereği olarak ve kitleleri bürokratik elitler ile verilen mücadeleye ortak etmek bakımından, özel bir önem atfedilmiştir.

Son olarak, DP'nin siyasî hayatımız içindeki dikkat çekici yeri sosyolojik tabanının özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Esasen, CHP eliti ile DP eliti arasında ne ideoloji ne de hayat tarzı ve dünyayı anlama biçimi bakımından derin farklılıklar yoktur. Buna karşılık, iki parti taban düzeyinde ciddi manada farklılaşmaktadır. Şöyle ki, DP, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan, eğitim düzeyi düşük, köylü, taşralı dindar/muhafazakâr ve devlet tarafından çoğu zaman ‘adam yerine konulmadığını düşünen’ kitlelerce desteklenmiştir (Demirel, 2009, s. 418). Bir başka biçimde söylenirse, DP ‘çevre’yi temsilen varlık göstermiştir. Uyguladığı politikalarla çevrenin merkeze taşınmasına aracılık etmiştir (Ete, 2011, s. 9). Buna karşılık, CHP, her zaman devletin bürokratik seçkinlerine iliştilmiş bir partidir.

Sağ ve Sol Kavramları

Her ne kadar 1946-1960 arasında Türkiye’de sağ ve sol kavramları yaygın bir biçimde dolaşımında değilse de, sağ eğilimlere atfedilebilen özelliklerin çoğunluğunu DP'nin siyasî hayatımız içindeki varlığına borçluyuz. Bu bakımdan, yukarıda kısaca üzerinde durulan hususlar merkezde olmak üzere, sağ partilerden bahsetmek gerektiğinde, ilk elden akla DP'nin gelmesi tesadüf eseri değildir. DP, siyasî yelpazenin sağında yer alan partilerin ilk önemli temsilcisidir. Sağ geleneğin diğer önde gelen temsilcileri ise Adalet Partisi (AP), MHP, Milli Görüş geleneğinin partileri (Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi), Anavatan Partisi (ANAP), Doğru Yol Partisi (DYP) ve son olarak AK Parti’dir.

Sağ ve sol kavramları siyasî hayatımız içinde başlangıçta “aşırı” ön eki ile birlikte kullanıma girmiştir. Türkçü ve Turancı eğilimler “aşırı sağ” olarak vasıflandırılırken, komünist hareket için “aşırı sol” nitelmesi uygun görülmüştür. İlk defa 1965 yılında İsmet İnönü, CHP'nin yerini ‘ortanın solu’nda tayin edince, sol ve sağ arasındaki ayırım da belirginleşmeye başlamıştır. Bir kez bir siyasî grup kendi konumunu ‘sol’dan hareketle tanımladığında söz konusu grubun dışında kalanlara ‘sağcı’ sıfatı uygun görülmüştür.

Bir bakıma, 'sağ'ın tanımlanması 'sol'a göre ve 'sol'dan farklılaştırılarak gerçekleştirilmiştir.

1965 yılını bir kez daha referans alarak söylenirse, AP genç lideri Süleyman Demirel öncülüğünde DP'den boşalan yeri Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ile birlikte doldurma çabasını temsil etmektedir. Nitekim 1965 seçimleri AP'nin açık üstünlüğü ile sonuçlanmış ve Süleyman Demirel ülkenin Başbakanlık koltuğuna oturma şansı elde etmiştir.

1965-1980 yılları arasında bir yandan AP diğer yandan 1969-1970'den itibaren ise MHP ve MNP/MSP siyasi hayatımız içinde etkinlik gösteren sağ kanat partilerdir. Aslında hem MHP hem de MNP/MSP çizgisi ilk önce AP'de temsil şansı elde etmek için mücadele etmişse de, neticede müstakil partiler halinde varlıklarını sürdürmelerine yol açan bir süreç yaşanmıştır. Ayrıca, Türk sağının bu üç partisi (AP, MHP ve MSP) 1970'li yıllarda iki kez Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleri içinde yer almıştır. Bu noktada şunu akılda tutmak önemlidir: MC hükümetleri sadece parlamento ittifakları değildi. Aynı zamanda ideolojik bir ittifakın yansıması olarak hayat bulmuştu (Mert, 2007, s. 48). Bu son önermeyi sırası ile her bir partiyi ele alarak temellendirmeye çalışalım.

AP, öncelikle, özlemleri, talepleri ve çıkarlarıyla CHP'nin öncülüğünü yaptığı siyasî çizgi tarafından dışlanmış toplumsal grupları Kemalist milli devlet anlayışını sarsmadan siyasi aktör haline getirme sürecinde kilit rol oynamıştır. AP'nin genel misyonu ise, hem milli iradenin üstünlüğünü savunmak hem ekonomik kalkınmayı temin etmek hem de milleti ve devleti komünizmden korumaktır (Demirel, 2004, s. 111). Bu kısa vurguda, DP ile AP arasındaki yakınlığı tespit etmeyi mümkün kılan pek çok unsur yer alıyor. Tıpkı DP gibi AP için de esas olan adam yerine konmayan geniş kitleler ile barışmaktır. Milli iradeyi meşruiyetin temel unsuru olarak belirlemek bu noktada dikkat çekici bir diğer benzerlik noktasıdır. Ayrıca, AP tıpkı DP gibi kalkınmacıdır. Bu kalkınmacılık, AP liderliği için, milli değerleri tahrif etmeden gerçekleştirilmesi gereken bir proje olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan kültürel ya da milli değerlere yönelik vurgu, AP'nin kalkınmacılık anlayışındaki fazlalık olarak belirir.

Öte yandan, AP, din-devlet ilişkilerinde tıpkı selefi DP gibi, liberal bir tutum içindedir. Laikliği özgürlükleri esas olarak tanımlama ve din düşmanlığı ile özdeşleştirmekten uzaklaşma çabası içindedir. Aslında burada AP'deki bir başka fazlalık ile daha yüzleşiriz: 1960'lı yılların ortalarından itibaren

komünizm büyük bir tehdit olarak görülmeye başlanmış ve maneviyatçı yaklaşımlara komünizm ile mücadele adına özel önem atfedilir olmuştur. Bu bakımdan AP'nin maneviyatçı çizgiye yerleştiğini ve anti-komünist bir milliyetçilik anlayışından hareket ettiğini söylemek mümkündür. Son olarak, AP hizmet siyasetini esas alan bir pragmatizmden hareket etmiştir. Pragmatizm, sadece istenen neticenin elde edilmesini önemsemek anlamında AP lideri Süleyman Demirel'in temel özellikleri arasında yer alır. Onun için AP, ideoloji ya da doktrin partisi değildir. AP'nin siyasal pratiği hayli pragmatiktir. Bununla da ilişkili olarak, devlet, Süleyman Demirel için bütün vatandaşlarının hürriyet ve refahını sağlamakla yükümlü bir 'hizmet' kuruluşudur (Demirel, 2004, s. 265). AP için, nihai önemi haiz pratik 'hizmet'tir. Devletin alt-yapı yatırımları ve ekonominin iyileşmesi için attığı adımlar ile vatandaşlarının refah seviyesini yükseltmesi temel vazifesidir. Bu noktada şunu vurgulamak önemlidir: Süleyman Demirel'in özellikle 1965-1971 arasındaki başarısı iki temel unsura dayalıdır. İlki devleti köylülük ve dinle barıştırmasıdır. İkincisi ise, planlı ve istikrarlı kalkınma/büyümedir. Bu yıllarda Türkiye ortalama %7 büyümüş ve enflasyon %10'un altında seyretmiştir. Son olarak Süleyman Demirel önderliğindeki AP, 1965-1971 yılları arasında hem küçük köylünün ve taşra burjuvazisinin hem de ticaret burjuvazisi ile büyük burjuvazinin desteğini alabilmiş ve geleneksel toplumsal değerleri ön planda tutarak geniş kitlelerle sıkı bir biçimde bağ kurabilmiştir (Kahraman, 2007).

AP'nin 1971 yılı sonrasındaki seyri için önemli bir hususa değinerek bu bahsi kapatalım. Tıpkı DP gibi AP de bürokratik seçkinler nazarında makbul bir siyasî aktör değildir. Ancak AP için durum 1971 muhtırasından sonra değişecektir. Yükselen sol ya da komünist tehdit karşısında, bir ön alma gayretini temsil eden 12 Mart muhtırası sonrasında Süleyman Demirel'in AP'si askeri seçkinler ile ilişkilerindeki sorunları gidermiş ve meşru aktörler arasındaki yerini almıştır. 12 Mart dönemecinden sonra askerler ile AP arasında telif edilemeyecek hiçbir önemli ideolojik farklılık kalmamıştır. AP, dönemin mevcut iktidar konfigürasyonunun en önemli savunucusu haline gelmiştir (Demirel, 2004, s. 80). Esasen aynı süreçte AP'nin daha çok kent burjuvasinin ve ticaret burjuvasinin çıkarlarına uyarlı bir parti haline geldiği de söylenebilir. Nitekim AP'nin hem askeri elitler hem de iktisadi elitlerle kurduğu sıkı bağ, yoksul alt sınıflarla ya da taşradaki eşrafla arasının açılmasını doğurmuş ve neticede MHP ve MNP/MSP, AP'nin boşalttığı alanı doldurmak üzere siyasi sahne içindeki yerlerini almışlardır.

Komünizme, mezhepçiliğe ve bölgeciliğe karşı mücadele etmek, 1969 yılından beri siyasî hayatımız içindeki önemli aktörler arasında yer alan MHP'nin kurucu ilkeleri içinde yer alır. Zira, MHP için komünizm, mezhepçilik ve bölgecilik ülkenin bölünmez bütünlüğünün önündeki en büyük engeller arasındadır. Türklük ve İslamiyet'in sentezi MHP ideolojisinin özünü temsil eden bir diğer önemli unsurdur. MHP hareketi öncelikli olarak milliyetçiliği ile temayüz eder. Buradaki milliyetçilik içinde din (İslamiyet) hayli ağırlıklı bir yere sahiptir. Öte yandan, MHP'nin temel gündemi beka sorunları ile baş edilebilmesi için strateji üretmektir. Son olarak, MHP kalkınmaya öncelik veren bir partidir. Bu cümleden olmak üzere, Alparslan Türkeş'in 'dokuz ışığı' içinde 'ilimcilik' ve 'gelişmecilik ve halkçılık' ilkelerinin yer aldığını hatırlamak yeterli olacaktır.

Türk sağının 1970'li yıllardan itibaren bir diğer önemli aktörü Necmettin Erbakan'ın önderliğindeki Milli Görüş hareketidir. Sıkı bir kalkınmacı, modernleşmeci olan Necmettin Erbakan, millî ve dinî değerlerle uyumlu bir sosyal dönüşümden yanadır. Onun için ahlâk ve sosyal adalet sosyal nizamın tesis edilmesinde öncelikli değerlerdir. Öte yandan, tıpkı AP gibi, Necmettin Erbakan'ın laiklik meselesine yaklaşımında özgürlük merkezli bir bakış açısı öne çıkar. Son olarak, Milli Görüş Hareketi'nin partileri (MNP/MSP), sağın diğer öncü aktörleri gibi komünizmle mücadele edilmesinin zorunluluğuna inanmıştır. Daha önce de vurgulandığı üzere, burada kabaca temel özelliklerini sıraladığımız üç aktör, 1970'li yıllardaki iki MC hükümetinde birlikte yer almıştır. Bu ittifak sadece parlamentoya özgü değildir. İşbirliğini kolaylaştıran bir ideolojik ortak payda söz konusudur.⁴ Aslında bu ortak payda Türk siyasî hayatı içinde, siyasî yelpazenin sağında ve solunda yer alan aktörler arasındaki ilişkileri analiz etmeyi hayli kolaylaştırmaktadır. Nitekim 1980 sonrasında Anavatan Partisi (ANAP), MHP, MSP ve AP çizgisini sosyal demokratların da katkısını almak suretiyle bir araya getirmeye çalışmıştır. Dört eğilimi birleştirme iddiasıyla Turgut Özal, 1980 sonrasında aslında sağcı bir zeminden hareket etmiştir. Onun din-devlet ilişkilerine bakışı, popülizmi, piyasa ile kurduğu liberal ilişki, kalkınmayı sağlamak üzere hizmet siyasetine atfettiği önem ve pragmatizmi dikkate alındığında bu sağcı zemini teşhis etmek kolaylaşır. Aralarındaki kayda değer farklılıklara rağmen

4 1965-1980 arasında Türkiye'de sağın merkezdeki (DP ve AP çizgisi) unsurları ile uçtakiler (MNP/MSP ve MHP) arasındaki ilişkiye dair Bora (2012) önemli bir noktayı altını çiziyor. Ona göre, merkez uçtaki akımları massetmeye ve ehilileştirmeye çalışır. Uçlar da merkezi dönüştürmek ister, kendilerini meşrulaştırmak için merkezi kullanır. Buradaki ilişki tek yönlü değildir; karşılıklıdır. Buna dikkat edelim. Ayrıca, merkezin ideolojik malzemesini uçlardan temin ettiğini de unutmamak gerekir (2012, s. 239)

Doğru Yol Partisi(DYP)de Özal'ın ANAP'ıyla oldukça benzer özelliklere sahiptir. ANAP'ın alt sınıflarla bağıını gevşetip kentsel burjuvazinin çıkarlarını temsile soyunduğu 1980'li yılların sonlarında DYP taşraya, merkezin dışında kalan eşrafa ve köylüye yönelik politikaları ile öne çıkmış⁵ ve ayrıca hayli milliyetçi ve muhafazakâr bir hatta, Özal'ın ölümü ile boşalan yeri doldurmak istemiştir. Bu çabanın 1990'lı yıllarda yeterince verimli ve anlamlı sonuçlar ürettiği söylenemez. Çünkü, 1990'lı yıllarda Türkiye'de DYP'nin (ve ANAP'ın) öncülük ettiği merkez sağ siyaset ciddi anlamda güç kaybı yaşamıştır. Bir yandan yükselen İslami hareketin siyasî temsilcisi konumundaki RP, diğer yandan Güneydoğu'daki terör hadiselerine ve küreselleşmenin ulus-devletler üzerindeki baskılarına yönelik tepkilerin yol açtığı milliyetçi rüzgarla büyüme ivmesi yakalayan MHP sağın kenardan merkeze hareket eden unsurları olmaları bakımından dikkatleri üzerlerine çekmeye başlamışlardır. Bir başka biçimde söylenirse, 1990'lı yıllar merkez sağ siyaset için sonun başlangıcı olmuştur.⁶ Nitekim 2002 yılına gelindiğinde artık AK Parti dışındaki tüm sağ partiler meclis dışındadırlar. 2001 yılında kurulan AK Parti'nin, 2002-2018 yılları arasındaki politik stratejileri ve eylemleri dikkate alındığında, pek çok bakımdan merkez sağ ile uyumlu bir politik hatta yerleştiğini iddia etmek mümkündür.

AK Parti, öncelikle, bir çevre hareketidir. Etyen Mahçupyan, Nuray Mert ve Yüksel Taşkın'ın Türkiye'de sağ geleneğe atfettikleri temel özellikleri AK Parti'ye teşmil ederek söylenirse, AK Parti, 'taşranın dinamiğini ve anlam dünyasını kapsama çabasını (Mahçupyan, 1993, s. 1246) simgeler; hem iktisadî hem de kültürel bakımdan merkezin periferisinde kalsa da tanıdık, bildik bir kültür ikliminde maddi değişimlerden istifade etmek isteyen (Taşkın, 2009, s. 458), 'şehre karışma hevesi uyanmış'(Mert, 2007, s. 24) geniş kitlelerin duyarlılıklarına seslenir. Ayrıca, AK Parti, 1980 sonrasında Özal'ın

5 Hasan Bülent Kahraman'ın düşüncelerinden hareketle bir karşılaştırma yapılırsa, ANAP kentsel alandan oy toplayan daha yenilikçi ve liberal bir partidir. Ağırlıklı olarak kırsal kesimden oy alan DYP ise daha tutucudur ve geleneksel sağ söyleme sarmalıdır (Kahraman, 1995, s. 217).

6 Merkez sağ siyasetin çöküşü siyasî hayatımızın önemli tartışma başlıklarından birisidir. Bu kapsamda merkez sağın çöküşünü hazırlayan pek çok sebep sıralanabilir: Örneğin, iktisadî istikrarsızlığa ve krizlere yol açan politikalar, yolsuzluk ve yozlaşma, temsil krizi (ideolojik kriz). Sıralanan sebepler içinde temsil krizi, pek çok yorumcu için, diğerlerine göre çok daha belirleyicidir. Merkez sağ partiler (ANAP ve DYP) doksanların ruhuna sinen ve hâlen siyasî yaşamı pek çok bakımdan belirleyen kimlik merkezli sosyal taleplere cevap veremedikleri için bir temsil krizi yaşamışlardır (Tosun, 1999). Bir başka biçimde söylenirse, merkez sağ toplumun yaşadığı değişime ve bu değişimden neş'et eden taleplere cevap vermek yerine statükoya teslimiyeti tercih edince toplumsal merkezi temsil etme şansını yitirmiştir (Çalık, 1996, s. 38). Nihayet, merkez sağın 1995 yılında RP'nin seçimlerde gösterdiği başarıyla açığa çıkan gerileyişini 2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelişi derinleştirmiştir.

açık ihracat yönelimli kalkınma stratejisinin Milli Görüş geleneğinin “milli sanayi hamlesi” söylemini önemsizleştirdiğinin farkında olarak ve piyasa ekonomisi ile (neo-liberal politikalarla) uyumlu bir biçimde (Aydın ve Taşkın, 2017, s. 462) hizmet siyasetini merkeze alması bakımından selefi olan diğer DP, AP ve ANAP gibi merkez sağ partiler ile benzer niteliklere sahiptir. Çevreyi temsilen siyasî arenada varlık gösteren AK Parti’nin diğer bir dikkat çekici özelliği ise vesayetle mücadelesidir. Tıpkı DP gibi, iktidara geldiği ilk günden beri kurucu kadrolar tarafından tesis edilen vesayetçi kurumların gücünü geriletmek için büyük bir çaba sarf etmiştir. Son olarak, AK Parti, bireyin değil devletin laik olabileceğini iddia eden ve laikliğin dinî özgürlükleri sınırlayan değil genişleten bir yoruma tabi kılınması için elinden geleni yapan, popülist, milli iradeye özel bir önem atfeden ve meşruiyetini her koşulda sadece halktan alma çabasında ısrar eden, milliyetçi ve muhafazakâr bir siyasi partidir. Bütün bu özellikleri dikkate alındığında AK Parti’nin Türkiye’deki sağ geleneğin bir parçası haline geldiği söylenebilir.

Bu bölümde şimdiye değin üzerinde durulan her husus esas itibariyle Türkiye’de sağ kulvarda hareket eden siyasi partilerin ne denli ortak bir anlam dünyasının içinde yer aldıklarını göstermektedir. Ancak DP ile başlayıp AK Parti ile son evrimini yaşayan sağ siyasî hareketlerin aralarında hiçbir biçimde farklılık olmadığı düşünülmemelidir. DP ile AP’nin, ANAP ile DYP’nin ve DP-AP çizgisi ile AK Parti’nin kuşkusuz pek çok bakımdan farklılaştığı iddia edilebilir. Hem değişen koşullar hem zamanın ruhu söz konusu partilerin birbirinin kopyası halinde faaliyette bulunmalarına imkân tanımamıştır. Örneğin, sağ partilerin neredeyse tümüne teşmil edebileceğimiz “milli iradecilik” esasında DP ve AP çizgisi ile Milli Görüş Çizgisi ve AK Parti arasında göze çarpan bir ayrım vardır. Görece uzlaşmacı ve faydacı DP-AP çizgisine göre hem Milli Görüş geleneğinin partileri hem de AK Parti çok daha radikaldir (Bora, 2017, s. 478). İkincisi, sağ partiler genellikle ticaretin işleyişini, piyasanın kendi dinamikleri içindeki varlığını engelleyici uygulamalardan kaçınmışlardır. Bu kapsamda sermaye sahipleri ile sıkı ilişkiler içindedirler. Fakat sermaye sahiplerinin kendi içlerindeki ayrım ve çatışmalar dikkate alındığında, Milli Görüş geleneği ve MHP hareketi sermayenin daha çevrede kalan unsurlarını temsil kaygısı ile hareket ederken özellikle AP ve ANAP’ın kent ve ticaret burjuvazisi ile taşra burjuvazisi arasındaki dengeleri gözetmeye çalıştıkları halde yer yer kent ve sanayi burjuvazi lehine bir dizi faaliyetin içinde buldukları vakidir. Bu bakımdan, sermaye içi çatışmalar sağ içi ayrımların netleşmesinde her zaman bir işlev görmüştür. Üçüncü ve son olarak, AK Parti merkez sağda yer alan seleflerine nazaran

daha belirgin bir siyasî kimliğe (İslami kimlik) sahiptir. AK Parti'nin bu belirgin kimliği çevre-merkez ilişkisindeki konumlanma biçimine yansımıştır. Selefleri gibi çevreyi merkeze taşımakla yetinmek yerine, AK Parti merkezi dönüştürücü adımlar atmaya başlamıştır. Sonuçta, bir kez daha yinelenirse, ince ya da kalın çizgilerle sağ partiler arasında pek çok farklılığı teşhis etmek mümkündür. Buna karşılık, bu metnin ana iddiasını oluşturacak biçimde, sağ gelenek ciddi manada ortak bir anlam dünyasına sahiptir. Şimdi söz konusu ortaklığı kısa başlıklar halinde özetleyerek bahsimizi kapatalım.

Türkiye'de sağda yer alan partiler, genel anlamda, milli iradeye önem verirler. Alt sınıflarla daha kolay ve sıkı bağlar tesis ederler. Milli değerleri aşındırmayan bir Batılılaşmadan/modernleşmeden yanadırlar. Devletin bekasının önündeki engellerle mücadeleye öncelik tanırırlar. Din-devlet ilişkilerinde özgürlükleri esas alan bir bakış açısına sahiptirler. İdeolojiyi ya da kimliği değil hizmeti siyasetlerinin merkezi çıkış noktası olarak belirlerler. Anti-komünisttirler, milliyetçidirler, muhafazakârdırlar. İktisadi liberalizme inanırlar ve iktisadi liberalizmin gereklerine uygun hareket etmeye çalışırlar. Popülisttirler. Türklük ve Müslümanlığı bir arada ele alma çabası içindedirler. Pragmatisttirler. Burada sıralanan özelliklerin hepsini bütün sağ siyasi partilere atfetmek zordur. Ancak her biri bu özellikleri önemli oranda bünyesinde taşır. Bir bakıma ideolojik anlamda sağda ciddi bir geçişkenlik söz konusudur. Bu geçişkenlik, seçmen davranışlarına da yansır. Nitekim, Türkiye'de siyasi partiler arasında bir seçimden diğerine yaşanan oy geçişkenliklerine dikkat edilirse, geçişkenliğin daha çok sağda ya da solda yer alan partilerin kendi içlerinde gerçekleştiği görülür. Sağda, örneğin, bir parti güç yitirdiğinde, bir başka sağ partide seçmenler toplanma eğilimi içine girerler. Bu durum yapılan pek çok seçimden hareketle kolaylıkla tespit edilebilir. İki farklı yolla, bu iddiayı ispat etmeye çalışalım. İlk önce, 1950'den başlayarak sağ ve sol partilerin oy oranlarını karşılaştıralım. İkinci olarak, 7 Haziran 2015, 1 Kasım 2015 ve 24 Haziran 2018 genel seçimlerini esas alarak, oy geçişkenliklerinin nasıl gerçekleştiğine bakalım.

Seçimler ve Türk Sağı

Tablo 1'de görülebileceği üzere Türkiye'de yapılan her seçimde sağ partilerin aldıkları toplam oy sol partilerin aldıklarından fazladır. Özellikle 1980 İhtilali sonrasında yapılan seçimler dikkate alınarak söylenirse, Türk sağı oyların yaklaşık % 60-65'ini alabilmektedir. En az oy oranına 7 Haziran 2015'te yapılan seçimlerde ulaşan Türk sağının 2007'deki toplam oyu %71.6'dır.

Demek ki, 1980 sonrasında hem Türk sağının hem de solunun bir seçimden diğerine elde ettikleri oy oranları birbirine oldukça yakındır. Örneğin, CHP'nin temsil ettiği sol-sosyal demokrat partilerin oyları neredeyse her seçimde birbirine oldukça yakın değerlerde seyretmektedir. CHP, AK Parti'nin siyasî hayatımız içindeki yerini aldığı ilk seçimlerden bu yana sırası ile 2002'de %19.4, 2007'de %20.9, 2011'de %26, 7 Haziran 2015'te %25, 1 Kasım 2015'te %25.3 ve son olarak 24 Haziran 2018'de %22.6 almıştır. Bu sonuçlara bakarak, her seçimin kendine özgü koşullara sahip olduğu gerçeğini unutmadan, sağ ve sol partilerin elde ettikleri oy oranlarının belirli bir istikrar gösterdiği iddia edilebilir.

Tablo 1. Genel Seçimler ve Sağ-Sol Dengesi⁷

	1950	1954	1957	1961	1965	1969	1973	1977	1983
Sağ	59.8	64.3	58.6	62.5	65.1	55	57.5	53.7	68.4
Sol	39.6	35.1	41.4	36.7	31.7	39.5	39.7	43.8	30.5
Diğer	0.6	0.6	-	0.8	3.3	5.5	2.8	2.5	1.1
1987	1991	1995	1999	2002	2007	2011	2015 (1)	2015 (2)	2018
65.5	67.9	68.4	60.1	68.2	71.6	64.1	59.3	61.4	65.1
33.3	31.6	29.5	35.6	26.8	26.1	32.6	38.1	36.1	34.5
1.2	0.5	2.1	4.3	5	2.2	3.3	2.6	2.5	0.4

24 Haziran 2018 Seçimleri

Türkiye'de 24 Haziran 2018'de yapılan seçimlerin ortaya çıkardığı sonuçlar üzerinde konuşmaya hâlen devam ediliyor. Özellikle CHP ve İYİ Parti'de seçim sonuçlarının yol açtığı tartışmalar bu satırların yazıldığı esnada

⁷ Bu çalışmada, seçimler ile ilgili her türlü veriye ulaşmak için iki ana kaynaktan yararlanmıştım: <http://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menusecim.zul> ve <http://www.ysk.gov.tr/>.

henüz durulmuş değildi. Ayrıca AK Parti, yeni bir seçim zaferine imza atsa da, hem Cumhurbaşkanlığı seçiminde Recep Tayyip Erdoğan'ın aldığı oyun yaklaşık 10 puan altında kalmasının hem de bir önceki seçime göre manidar bir oy kaybı yaşamasının sebeplerini analiz etmeye çalışıyor. 24 Haziran seçimlerinde, son olarak, MHP ve HDP kayda değer bir başarı elde ettiler. Özellikle MHP'nin beklenenin üzerinde oy alması, seçimin tek sürprizi idi. Bu genel değerlendirmeden sonra 24 Haziran seçimlerini sağ partiler açısından ayrıntılı bir biçimde ele alalım.

AK Parti

AK Parti, bir önceki seçime nispetle 24 Haziran'da dikkate değer bir oy kaybı yaşadı. 1 Kasım 2015'teki %49.5'lik oyu 24 Haziran'da %42.5'e düştü. Yine de, AK Parti son seçimi, tıpkı 2002 yılından beri yapılan her seçimdeki gibi, büyük oy farkıyla rakiplerinin önünde bitirdi. CHP'nin %22.6'da kaldığını düşünürsek, AK Parti en yakın rakibinden neredeyse iki kat fazla oy aldı.

AK Parti, 24 Haziran'da bir önceki seçime nispetle yaklaşık 7 puanlık bir oy kaybı yaşadı. Ağrı, Ardahan, Bitlis, Edirne, Kars, Şırnak, Tunceli, Mardin, Hakkari, Siirt ve Van dışındaki seçim bölgelerinin tümünde az ya da çok oy kaybetti. Yani sadece 11 ilde oylarını artırırken 70 ilde oy kaybı yaşadı. Burada AK Parti'nin oylarını artırdığı illerin biri dışında (Edirne) tümünün Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer aldığına dikkat edelim. Bu illerde HDP'nin yaşadığı oy kaybı AK Parti lehine bir sonuç üretmiştir.

AK Parti'nin oy kaybettiği illere ilişkin bir değerlendirme yapacak olursak, öncelikle şunu söylemek mümkündür: AK Parti'nin oy kaybettiği seçim çevrelerinde genellikle MHP ve İYİ Parti'ye bir yöneliş söz konusudur. Bu kapsamda 10 puanın üzerinde oy kaybettiği illere (Adıyaman, Aksaray, Bayburt, Bolu, Düzce, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırıkkale, Kilis, Konya, Kütahya, Malatya, Niğde, Ordu, Rize, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon ve Yozgat) bakıldığında AK Parti'nin oylarının önemli oranda MHP ve İYİ Parti arasında paylaşıldığı iddia edilebilir. Benzer bir durum AK Parti'nin 5-9 puan arasında oy kaybettiği seçim bölgelerinde de gözlenebilmektedir. Bartın, Bingöl, Çorum, Iğdır, Kastamonu, Kocaeli ve Sakarya'yı bu türden iller arasında sıralayabiliriz. Son olarak, bazı seçim bölgelerinde AK Parti'nin (bazen MHP ile bazen de hem MHP hem de CHP ile birlikte) daha çok İYİ Parti lehine olacak biçimde oy kaybettiği gözlenmektedir. Örneğin Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Bingöl, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli,

Elazığ, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İçel, İstanbul, İzmir, Karabük, Karaman, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Osmaniye, Sinop, Te-kirdağ ve Uşak'ta AK Parti oyları büyük oranda İYİ Parti'ye yönelmiştir.

Tablo 2. AK Parti'nin az oy aldığı seçim bölgeleri

AK Parti	7 Haziran 2015 %	1 Kasım 2015 %	24 Haziran 2015 %
Tunceli	10.6	12.9	14.7
Şırnak	8.7	12.3	18.1
Hakkari	8.7	13.8	20.07
Diyarbakır	14	22.3	21.4
Iğdır	10.8	31.0	23.9
Batman	18.1	29.1	24.9
Kırklareli	23.1	28.4	26.8
Muğla	26.4	29.9	28.1
Edirne	24.1	27.8	28.5
İçel	25.9	31.1	28.6
İzmir 2	26.4	31.2	28.6
Ağrı	15.8	27.7	28.8
İzmir 1	26.1	30.9	28.8

AK Parti'nin 24 Haziran seçimlerindeki performansını değerlendirmek için en az oy aldığı ve milletvekili çıkarma başarısı gösteremediği illere bakalım şimdi de. Tablo 2'de görüldüğü üzere AK Parti 24 Haziran'da sadece iki ilde %20'in altında oy almıştır: Tunceli ve Şırnak. Bu iki ilde de AK Parti'nin önceki seçime nispetle oylarını artırdığını görüyoruz. %30'un altında oy aldığı seçim bölgeleri ise Hakkari, Diyarbakır, Iğdır, Batman, Kırklareli, Muğla, Edirne, İçel, İzmir 1 ve 2 ile Ağrı'dır. Sıralananlar içinde bir önceki seçime nispetle AK Parti'nin oylarının arttırdığı iller ise şunlardır: Hakkari, Edirne ve Ağrı. Diğerlerinde AK Parti'nin kısmi bir düşüş yaşadığı izlenebilmektedir. Son olarak, AK Parti, 1 Kasım 2015'te sadece Şırnak, Tunceli ve Hakkari'de %20'nin altında oy almış ve bu üç seçim bölgesinde milletvekili çıkaramamıştı. 24 Haziran seçimlerinde ise sadece iki ilde parlamentoya temsilci gönderme hakkı elde edemedi: Tunceli ve Iğdır. Demek ki bir önceki seçime nispetle iki ilde daha (Şırnak ve Hakkari) milletvekilliği kazanırken, Iğdır'daki milletvekilini bir başka partiye kaybetmiştir. AK Parti'nin en az oy aldığı ve milletvekili çıkaramadığı seçim bölgelerine bakıldığında, özetle,

AK Parti'nin hegemonyasının ülkenin dört bir yanına yayıldığı sonucuna kolaylıkla ulaşabiliriz. Herhangi bir bölgesel ayırım gözetmeksizin, AK Parti hem Kuzey'de ve Güney'de hem de Batı'da ve Doğu'da varlık gösterebilen yegâne parti olarak karşımıza çıkmaktadır. Tam da bu yüzdendir ki, 2002 yılından beri elde ettiği başarılarla ulaşılması güç bir rekora imza atmıştır.⁸

Milliyetçi Hareket Partisi

24 Haziran seçimleri öncesinde yapılan kamuoyu yoklamalarından hareketle, araştırma şirketlerinin yöneticileri/sözcüleri MHP'nin oyunun 1 Kasım 2015'teki düzeyin çokça altında kalacağını iddia etmişlerdi. Cumhuriyet İttifakı adıyla kurulan MHP ve AK Parti arasındaki işbirliğinin yokluğunda, söz konusu iddia sahiplerine göre MHP'nin mecliste temsil şansı elde etmesi çok zordu. Oysa 24 Haziran akşamı MHP adına kayda değer bir başarı ortaya çıktı. Toplam oyların %11.1'ini alarak kendisi ile ilgili kötü senaryoları boşa çıkardı.⁹ Tabii bu sonucun MHP açısından bir başka bakımdan daha hayati bir önemi haiz olduğuna dikkat edilmelidir. MHP bir süre önce yaşanan genel başkanlık yarışını sonrasında önde gelen birçok ismini kaybetti. İYİ Parti Türk siyasi hayatına katılırken kadrolarını büyük oranda MHP hareketinden devşirdi. Dolayısıyla bu güç kaybına rağmen, 24 Haziran'da ortaya çıkan sonuç MHP'nin yüzünü güldürmüştür.¹⁰

Tablo 3. MHP'nin en az oy aldığı iller

MHP	7 Haziran 2015 %	1 Kasım 2015 %	24 Haziran 2015 %
Batman	1.0	0.6	1.2
Diyarbakır	1.1	0.4	1.4
Ağrı	2.6	1.5	2.5
Mardin	1.1	0.8	2.6
Van	2.7	1.1	3.08

8 Bu sıra dışı başarının sebeplerini ele alan bir çalışma için bkz. Altunoğlu, 2018.

9 24 Haziran'da MHP'nin beklentilerin üzerinde oy alabilmesini mümkün kılan sebeplere dair bir değerlendirme için bkz. Demirel, 2018.

10 Tabii, burada bir noktaya dikkat etmek gerekir. Cumhuriyet İttifakı içinde yer alan MHP, 24 Haziran seçimleri öncesinde kayda değer bir seçim kampanyası yürütmedi. Devlet Bahçeli'nin liderliğinde diğer aktörlerle karşılaştırıldığında görece sessiz ve sönük bir kampanya süreci geçirdi. Buna karşılık ortaya çıkan sonucu tek başına MHP'nin başarı hanesine yazmak zordur. Esasen, daha önce pek çok seçimde görüldüğü üzere, MHP'nin hanesine yazılan sonuçlar seçim öncesi performansından görece bağımsız olarak ortaya çıkar. Çünkü, ülkenin siyasi gündemi ve MHP dışındaki aktörlerin başarı ya da başarısızlığı MHP'yi doğrudan etkilemektedir. Son seçimde de, AK Parti'nin yaşadığı oy kaybından en çok beslenen parti MHP olmuştur. Bunu partilerin önceki seçimlerdeki oyları ile 24 Haziran'dakileri karşılaştırdığımızda kolaylıkla tespit edebiliriz.

TÜRK SAĞI VE 24 HAZİRAN SEÇİMLERİ

Siirt	2.4	1.5	3.5
Muş	1.9	1.3	3.7
Hakkari	2.5	1.4	3.7
Şırnak	2.4	1.2	4.01
Bitlis	3.9	1.9	4.08
Kırklareli	21.4	12.4	4.8
Edirne	15.8	10.7	5.05
Tunceli	5.9	2.6	5.7
Bingöl	2.8	1.8	5.8
İzmir 1	12.8	11.3	5.9
Muğla	18.9	14.9	6.4
Ardahan	7.8	8.9	6.7
İzmir 2	14.6	11.4	6.7
Çanakkale	20.0	15.6	6.9
Kars	14.0	12.5	7.2
Sinop	17	8.7	7.2
Balıkesir	20.3	14.8	7.5
Tekirdağ	15.2	10.3	7.6
Yalova	19.5	9.9	7.7
Aydın	18.1	15.8	8.09
İstanbul 2	11.3	8.0	8.1
İstanbul 1	10.5	8.6	8.2
İstanbul 3	11.5	9.0	8.5
Adıyaman	4.2	3	9.15
Denizli	18.3	14.7	9.2
Şanlıurfa	5.6	2.7	9.2
Bilecik	25.8	14	9.3
Eskişehir	16.8	12.7	9.9

MHP'nin 24 Haziran seçimlerindeki performansını önceki seçimlerle ve diğer partilerle karşılaştırdığımızda karşımıza bazı dikkate değer hususlar çıkmaktadır. Birincisi, MHP toplam 45 seçim bölgesinde oylarını artırmıştır. MHP'nin oylarını artırdığı seçim bölgelerine baktığımızda, buralarda genellikle AK Parti belli miktarda oy kaybetmiştir. Bu 45 seçim bölgesi içinde en dikkate değer olanlar kuşkusuz Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yer alanlardır. MHP, Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van'da oylarını artırmıştır. Bu illerin bir kısmında aynı anda AK Parti'nin de oy artırdığını tespit etmek mümkündür. Ağrı, Bitlis, Hakkari, Mardin, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van'da hem AK Parti hem de MHP oylarında artış ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, Adıyaman, Batman, Bingöl, Diyarbakır, Iğdır, Muş ve Şanlıurfa'da AK Parti oy kaybederken MHP oyları artmıştır. Bu durumda,

örneğin Şanlıurfa'daki sonuçlara bakarak kayda değer tek değişikliğin AK Parti oylarındaki düşüş oranına eşlik eder biçimdeki MHP oylarındaki artış olduğunu görebiliyoruz. Benzer bir durum Adıyaman için de söz konusu edilebilmektedir. Orada da kayda değer tek değişiklik AK Parti oylarında gözleniyor. AK Parti'nin oylarının Adıyaman'da MHP ve İYİ Parti arasında paylaşıldığı buradan hareketle iddia edilebilir. Ancak, MHP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki oylarının artışını tümüyle AK Parti'nin oy kaybıyla açıklamak mümkün değildir. Zira, hem AK Parti yukarıda sıralanan bazı seçim bölgelerinde MHP ile birlikte oylarını artırmıştır hem de bazı başka seçim bölgelerinde AK Parti'nin oylarında kayda değer bir değişme olmadığı halde azalan HDP oylarına paralel bir biçimde MHP oyları artmıştır –örneğin Muş'ta.

İkinci olarak, MHP'nin oylarının azaldığı illere bakarak da bir başka değerlendirme yapmak mümkündür. MHP, 24 Haziran seçimlerinde 42 seçim bölgesinde oy kaybı yaşamıştır. Bu 42 seçim bölgesinin (Adana, Amasya, Ankara 1, Antalya, Ardahan, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Edirne, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İçel, İstanbul 1 ve 3, İzmir 1 ve 2, Karabük, Kars, Kırklareli, Kırşehir, Manisa, Muğla, Nevşehir, Osmaniye, Sinop, Tekirdağ, Uşak ve Yalova) sadece üçünde (Ardahan, Edirne ve Kars) MHP oyları düşerken AK Parti oyları artmıştır. Bunun dışındaki tüm seçim bölgelerinde MHP oyları ile birlikte AK Parti oyları da azalmıştır. Bu azalan oyların yöneldiği adres, tahmin edilebileceği üzere, genellikle İYİ Parti'dir.

Son olarak MHP'nin en az oy aldığı illere bakalım. 24 Haziran seçimlerinde, Tablo 3'te MHP'nin %10'un altında oy aldığı seçim bölgelerine yer verilmiştir. Bunların bir kısmı MHP'nin öteden beri oy almakta zorlandığı ve Kürt seçmenlerin nüfusun önemli bir kısmını oluşturduğu seçim bölgeleridir. Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van bu kapsamda sıralanabilecek seçim çevreleridir. Daha önce de vurgulandığı üzere, bu seçim çevrelerinin Ardahan hariç tümünde bir önceki seçime nispetle MHP'nin oyları artmıştır. Öte yandan Tablo 3'ün bize gösterdiği asıl ilginç veri 1 Haziran 2015'te MHP'nin 15-20 civarında oy aldığı pek çok seçim bölgesinde önce 1 Kasım'da keskin bir düşüş yaşadığı ve ardından 24 Haziran'da da bu aşağı doğru keskin ivmelenmenin devam ettiği'dir. Aydın, Balıkesir, Bilecik, Çanakkale, Denizli, Edirne, Eskişehir, Kırklareli, Muğla, Tekirdağ ve Yalova gibi bu türden illerde MHP %10'luk baraj seviyesinin altında kalmıştır.

Geçerken belirtmek gerekirse, MHP'nin İstanbul'daki üç seçim bölgesinde ve İzmir'deki iki seçim bölgesinde kayda değer bir oy kaybı yaşadığı görülmektedir. Son olarak, MHP'nin %15-20'ler civarından %10'ların altına düştüğü illerdeki oy geçişlerine bakarak bu bahsi kapatalım. Örneğin Aydın'da MHP, AK Parti ve CHP'nin oyları azalmıştır. Buna karşılık HDP'nin bir miktar oy artışı sağladığı gözleniyor. Buradan yola çıkarak MHP, AK Parti ve CHP oylarının İYİ Parti'ye gittiği söylenebilir. Bunun dışında CHP oylarındaki düşüşün HDP oylarındaki artış ile de kısmî bir rabitası vardır. Aydın'dakine benzer bir durum Balıkesir'de yaşanmıştır. MHP'nin oyları CHP ve AK Parti ile birlikte düşmüş, HDP'nin az da olsa oyu artmış ve İYİ Parti hem MHP'den hem de CHP ve AK Parti'den oy alabilmiştir. MHP'nin, CHP'nin ve AK Parti'nin birlikte oy kaybettiği ve kaybedilen oyların muhtemelen İYİ Parti'ye gittiği diğer iller ise şunlardır: Bilecik, Çanakkale, Eskişehir. Öte yandan, Kırklareli, Muğla ve Edirne'de MHP, CHP ile birlikte oy kaybetmiştir. Bu illerde AK Parti'nin ya oylarını koruduğunu ya da artırdığını tespit edebiliyoruz. Demek ki, Kırklareli, Muğla ve Edirne'de MHP (ve CHP) oylarından daha çok İYİ Parti istifade etmiş olmalıdır.

MHP ile ilgili verilerden yola çıkıldığında, özetle, MHP'nin bir yandan bazı seçim bölgelerinde dikkate değer oranda oy kaybettiğini diğer yandan özellikle AK Parti'den gelen oylarla başka bazı yerlerde bu kaybı telafi edebildiğini tespit etmek mümkündür. Öte yandan, MHP'nin oy kaybettiği yerlerde, MHP ile birlikte bazı seçim çevrelerinde hem AK Parti'nin hem de CHP'nin diğer bazı seçim çevrelerinde ise sadece CHP'nin oy kaybı yaşadığı tespit edilebiliyor. Bu oy kayıpları ise büyük oranda İYİ Parti'nin lehine bir işlev görmüştür.

İYİ Parti

24 Haziran seçimlerinin sağ kulvarda yarışan bir diğer dikkat çekici aktörü İYİ Parti idi. İlk kez bir seçim yarışına katıldığını düşünecek olursak, İYİ Parti'nin ihmal edilmemesi gereken bir başarı elde ettiği söylenebilir. 24 Haziran'da, 50.137.175 toplam geçerli oyun 4.993.479'unu yani %9.96'sını alma başarısı gösteren İYİ Parti seçim sonrasında kendi içinde yaşadığı tartışmalar sebebi ile şimdilik bir türbülansa girmiş izlenimi uyandırıyor. 12 Ağustos'ta toplanan kongrede Meral Akşener'in liderliğinde devam etme kararı alınması söz konusu türbülansın aşılması bakımından önemliyse de, yaklaşan yerel seçimlerde ortaya çıkacak başarısız bir sonuç İYİ Parti'nin geleceğini son derece olumsuz etkileyecektir.

Tablo 4. İYİ Parti'nin En Çok Oy Aldığı İller

İYİ Parti	24 Haziran 2018 %	İYİ Parti	24 Haziran 2018 %
Adana	12.4	İçel	13.5
Afyon	13.3	İzmir	10.9
Aksaray	10.5	Karabük	12.1
Amasya	12.1	Karaman	11.5
Ankara	12.0	Kayseri	11.01
Antalya	16.9	Kırıkkale	13.6
Artvin	10.2	Kırklareli	16.3
Aydın	14.7	Kırşehir	10.1
Balıkesir	14.7	Kilis	10.1
Bilecik	14.1	Kocaeli	10.2
Burdur	19.9	Kütahya	10.6
Bursa	12.4	Manisa	13.5
Çanakkale	16.7	Muğla	16.4
Çankırı	11.8	Niğde	11.8
Denizli	16.4	Osmaniye	13.3
Edirne	15.6	Samsun	10.8
Eskişehir	13.2	Tekirdağ	11.7
Giresun	14.3	Trabzon	11.1
Gümüşhane	11.3	Uşak	12.7
Isparta	18.3		

Tablo 4'te İYİ Parti'nin % 10 barajını geçtiği, bir bakıma en çok oy aldığı illere yer verilmiştir. Toplam 39 ilde İYİ Parti %10'un üzerinde oy almıştır. Bu illerden Burdur, Isparta, Antalya, Çanakkale, Muğla, Denizli, Kırklareli ve Edirne'de ise %15'i aşan oranlarda oy kazanmıştır. Özellikle bu illerde diğer partilerin önceki seçimlerdeki performansları ile 24 Haziran'dakini karşılaştırmak, İYİ Parti'nin daha çok hangi partilerin tabanlarından oy aldığına bize açık bir biçimde gösterecektir. İYİ Parti'nin 24 Haziran'da en yüksek oy oranına ulaştığı Burdur'daki seçim sonuçlarına bakacak olursak, İYİ Parti'nin tüm partilerden oy almış olma ihtimali yüksektir. Çünkü Burdur'da 24 Haziran'da AK Parti'nin, CHP'nin ve MHP'nin oyları dikkate değer oranlarda düşmüştür. Isparta, Antalya, Çanakkale, Muğla, Denizli ve Kırklareli'nde de durum aynıdır. Ancak bu iller arasında yer alan Muğla, Çanakkale ve Kırklareli'nde İYİ Parti'nin daha çok MHP ve CHP tabanlarından oy aldığı öngörülebilir. Zira bu illerde AK Parti'nin oy kaybı oldukça

düşük oranlardadır. Son olarak Edirne’de, AK Parti’nin 24 Haziran seçimlerinde oylarında artış gerçekleştirdiğini dikkate alırsak, İYİ Parti’nin burada daha çok MHP ve CHP oylarını hanesine yazdığı sonucuna ulaşırız. Aslında İYİ Parti’nin Türkiye genelindeki performansına bakıldığında benzer bir durum ile her yerde karşılaşmak mümkündür: İYİ Parti bazı yerlerde hem AK Parti’nin ve MHP’nin hem de CHP’nin oylarını almıştır. Bazı seçim çevrelerinde ise MHP ile CHP’nin, CHP ile AK Parti’nin veya CHP ile MHP’nin oylarını almıştır. Buradan yola çıkarak, her ne kadar ağırlıklı olarak İYİ Parti’nin AK Parti ve MHP tabanlarından oy alabildiği söylenebilse de, pek çok seçim bölgesinde üç partinin birden (AK Parti’nin, CHP’nin ve MHP’nin) oylarını elde etmesi mümkün olmuştur.

Tablo 5. İYİ Parti’nin En Az Oy Aldığı İller

İYİ Parti	24 Haziran 2018 %
Mardin	1.1
Van	1.2
Batman	1.2
Siiirt	1.5
Tunceli	1.6
Ağrı	1.66
Şanlıurfa	1.8
Şırnak	1.9
Diyarbakır	2.7
Bitlis	3.2
Bingöl	4.08
Erzincan	4.1
Muş	4.3

İYİ Parti’nin en az oy aldığı yerlere bakarak son bir değerlendirme daha yapabiliriz. Tablo 5’te görebileceğiniz üzere, İYİ Parti’nin en az oy aldığı iller arasında Doğu ve Güneydoğu’dakiler baş sırada gelmektedir. İYİ Parti, Kürt seçmenlerin yaşadığı hiçbir ilde önemli bir varlık gösterememiştir. Meral Akşener’in Selahattin Demirtaş’ın mahkumiyetine son verilmesi gerektiğine dair seçim öncesi çıkışı da öyle anlaşılmaktadır ki İYİ Parti’ye yönelik bir sempatinin uyanmasına katkı sağlamamıştır. Kürt seçmenlerin yaşadığı seçim bölgelerindeki sonuçlar aslında sadece İYİ Parti açısından değil MHP ve CHP açısından da son derece olumsuzdur. Her ne kadar MHP’nin

oylarında kayda değer bir artış gözleniyorsa da, bu söz konusu seçim bölgelerinde MHP'nin hâlen oldukça düşük oranlarda oy aldığı gerçeğini değiştirmemektedir. Sonuç itibariyle, CHP'nin, MHP'nin ve İYİ Parti'nin Kürt seçmenlere ulaşmakta zorlandıkları açıktır. Buna karşılık, AK Parti'nin bölgedeki oyunu koruduğu ve hatta kısmen artırdığı tespit edilebilmektedir. Neticede, HDP'nin büyük payı aldığı bölgede AK Parti de kısmi bir varlık gösterebilmektedir ve İYİ Parti'nin sınırlarını görmek bakımından bu nokta oldukça önemlidir.

Sonuç

24 Haziran 2018'de Türkiye'de önemli bir dönüm noktası geçildi. Hükümet sistemi yenilendi. Birkaç yıl boyunca yeni hükümet sistemi tüm boyutları ile tartışıldıktan sonra, nihayet hem 'Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi' yürürlüğe girdi hem de yeni sistemde yürütmenin başına geçecek isim (Recep Tayyip Erdoğan) belirlendi. Öte yandan, 24 Haziran 2018'de hem AK Parti'nin hem de Türk sağının siyasî hayat üzerindeki hâkimiyeti bir kez daha tescillendi.

Türkiye'de sağ geleneğin, Cumhuriyet dönemini esas alarak söylenirse, DP ile başlayan serüveni bugünlere gelene değin AP, MHP, Milli Görüş Partileri, ANAP, DYP ve AK Parti gibi aktörler eliyle sürdürülmüştür. Sıralanan partilerin siyasî hayatımız içindeki yerini dikkate aldığımızda, Türkiye'de bir sağ gelenekten bahsetmeyi mümkün kılan pek çok ortak payda ile karşılaşılabilir. Bir bakıma bu partiler arasında sosyolojik ve sınıfsal bakımdan belli ortaklıklara sahip sosyal kesimlerin sözcüsü olma çabasından neş'et eden bir benzerlik vardır. Dahası, siyasî arenanın sağ kulvarının farklı renkleri arasında bir tür zihinsel geçişkenlik söz konusudur. Bu geçişkenlik, yapılan her seçimden arta kalan sonuçlar üzerinde ciddi manada tesir sahibidir. Türkiye'de kendilerini sağcı partilerle özdeşleştiren seçmenler bir önceki seçimde oy verdikleri partinin başına bir şey geldiğinde ya da herhangi bir sebeple bir önceki seçimde oy verdiği parti ile arası açıldığında tercihini genellikle bir diğer sağcı partiden yana kullanmaktadır. 1950 sonrasında yapılan genel seçimlerden arta kalan tabloya baktığımızda bunu net bir biçimde görebiliyoruz. En nihayetinde, bir önceki seçime nispetle 24 Haziran 2018'de yapılan genel seçimlerde siyasî partiler arasında gerçekleşen oy geçişlerine bakıldığında bir kez daha aynı eğilim tespit edilebilir.

Hem siyasî yelpazenin sağında ve solunda yer alan partilerin 1950 sonrasında aldıkları oyları karşılaştırdığımızda hem de partilerin tabanları

arasındaki geçişkenliğin genel seyrini takip ettiğimizde Türk sağının toplumun merkezindeki konumunu her zaman muhafaza edebildiğini görebiliyoruz. Sağ, sola nispetle daha geniş bir seçmen kitlesine hitap etmekte ve ulaşmakta çok daha mâhirdir. Peki neden? Türk solu neden her seçimde bir büyük hayal kırıklığına uğramaktan kurtulamıyor? Tersinden soralım: Türk sağının rakibi karşısındaki açık ve uzun yıllardır devam eden üstünlüğü hangi temel dinamiklerin ürünüdür? Bu sorulara iki türlü cevap verilebilir. Birincisi Türk sağının becerileri ile ilgilidir. Diğeri ise Türk solunun aşmakta güçlük çektiği çelişkilerine odaklanmayı gerektirir.

Türk sağı her şeyden önce ‘toplumsal merkez’le bütünleşmekte gösterdiği başarı sebebi ile uzun yıllar boyunca her seçimde solda yer alan partilerden daha çok oy elde edebilmiştir. Bir başka biçimde söylenirse, toplumsal merkezin talep, arzu ve duyarlılıklarına uyarlı bir politik strateji benimsemesi Türk sağının en temel avantajıdır. Süleyman Demirel, Turgut Özal, Recep Tayyip Erdoğan gibi, geniş kitlelerin kendileri ile özdeşleşmekte tereddüt etmediği ve yukarı doğru mobilizasyon beklentilerini hem sembolik hem de pratik düzeyde karşılayabilen siyasî aktörlerin karizmatik önderliği Türk sağının bir diğer önemli avantajıdır. Ayrıca, toplumun en dezavantajlı kesimlerinin gündelik hayatlarında karşılaştıkları sorunların çözülmesi amacıyla benimsenen sosyal ve iktisadî stratejiler, Türk sağının politik başarılarını destekleyen bir işlev üstlenmiştir. Pragmatizm, Türk sağının bir başka önemli avantajıdır. Konjonktürle uyumlu bir politik pratiğin benimsenmesinden hiçbir zaman çekinmeyen sağcı aktörler hem toplumun farklı kesimlerinin zaman zaman çatışan çıkarlarını uzlaştırma becerisine sahiptirler hem de benimsedikleri ‘hizmet siyaseti’ anlayışı ile kendilerini katı ideolojik sınırlara mahkûm etmekten koruyabilmektedirler. Liste uzatılabilir. Buna gerek duymadan, özetle, sağın tutum ve pratiklerinin Türk solunun makûs talihini yenmesini güçleştirdiğini iddia etmek mümkündür.

İkinci olarak, Türk solunun bazı önemli zaafalarını dikkate aldığımızda da, sağ ve sol arasındaki görece durağan dengenin neden uzun yıllardır değişmediği sorusuna cevap bulunabilir. Türk solunun en temel zaafı, toplumsal merkezle temas kurmakta güçlük çekmesidir. Cumhuriyetin kurucu kadrolarının toplum tahayyüllerini büyük oranda benimseyen Türk solu, seküler ve Batılı bir hayatı gerekirse yukarıdan aşağıya doğru uygulanacak bir toplumsal mühendislik marifetiyle yürürlüğe koymanın gerekliliğine duyduğu inançla pek tabiidir ki sıradan bir muhafazakârın gönül dünyasında yer edinmeyi başaramamaktadır. Dahası, her durumda kendini haklı, üstün

ve seçkin görmeye eğilimli Türk solunun ‘adam yerine konmadığını düşünen’ geniş kitlelerle arasındaki mesafeyi kapatması neredeyse imkânsızdır. Üçüncü olarak, Türkiye’deki sıradan insanların sola dair zihinlerinde yer edinen genel imaj çoğu zaman sağın lehine bir işlev üstlenebilmektedir. Örneğin, 1945-1990 arasında Türkiye’nin büyük bir Sovyet ve komünizm tehdidi altında olduğuna dair yaygın inancın kitlelerce benimsendiği bir vassatta Türk solunun komünizmle özdeşleştirilmesi sağın şansını artırmıştır. Öte yandan, hem II. Dünya Savaşı öncesinde hem de 1970’lerde yaşanan iktisadî sorunların müsebbibi olarak toplumsal hafızada CHP’nin ve dâhi solun mahkûm edilmesi Türk solunun en büyük dezavantajlarından birisidir. Son olarak, Türkiye’de solculuk yüzünü halka değil daha çok bürokratik seçkinlere çevirdiği için sağa nispetle kitlesel desteğe erişmekte güçlük yaşamaktadır. Bir bakıma, sol kurucu kadrolarla kendilerini özdeşleştiren seçkin aydınların sahip oldukları yüksek konumları korumak için giriştikleri karmaşık çabaların bir parçası olmaktan çekinmediği için (Karpas, 2015, s. 77) halkın desteğinden mahrum kalmıştır. Gerektiğinde vesayet odakları ile işbirliğinden kaçınmama hâli, son kertede solun yüzünü halka çevirmesinin önündeki büyük engellerden birisi olarak belirmiştir. Özetle, hem sosyal ve kültürel hem de iktisadî bakımdan sol Türk halkının toplumsal merkezine ulaşma becerisinden yoksun olduğu için sağ karşısında sıralı mağlubiyetler almaktan kurtulamamaktadır.

Sağ ve sol kavramları arasındaki ayırmadan hareket etmek ya da sağ partiler arasındaki zihinsel geçişkenliği esas alarak herhangi bir seçimin sonucunu analiz etmek kendi içinde belirgin bir tutarlılığa sahiptir. Okumakta olduğunuz metnin temel iddiası bu gerçeklikten hareketle öne sürülmüştür. Ancak, hem bir öz eleştiri sunmak hem de çalışmanın açığını/çelişkisini kendi kendisine kapatmasını/gidirmesini sağlamak için bir noktaya dikkat etmek gerekir. Türkiye’deki siyasî dinamiklerin zaman zaman sağ ve sol arasındaki ayrımı aşan, belirsizleştiren boyutları vardır. Hem siyasî partiler arasındaki ilişkileri hem de parti tabanları arasındaki konjonktüre bağlı bir biçimde değişebilen tutum ve davranışları esas aldığımızda bu fazlalığı kolaylıkla tespit etmek mümkün hâle gelir. Örneğin, 1960’ların ikinci yarısında başlayıp bütün 1970’ler boyunca sağ ve sol arasında şiddete dayalı ilişkiler sürmekteyken, 1973 genel seçimlerinden sonra CHP-MSP koalisyon hükümeti kurulabilmiştir. Büyük oranda ‘sosyal adalet’ ve gelir eşitsizlikleri ile mücadele ederek alt-sınıflarla temas kurma arayışında temellen bu koalisyon her ne kadar uzun sürmese de, sol ve sağ arasındaki sınırların aşınabilirliğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Benzer işbirliklerinin Türk siyasî

hayatında pek çok kez yinelenildiğini biliyoruz. 1961 seçimleri sonrasında AP ve CHP'nin katılımıyla kurulan “büyük koalisyon”u, 1990’lı yıllardaki DYP-SHP ve DSP-ANAP-MHP koalisyonlarını bu çerçevede hatırlamak yeterli olacaktır. İkinci olarak, 2002 yılında AK Parti’nin iktidara geldikten sonraki siyasî münasebetlerine baktığımızda da, sağ-sol ayrımını aşan bir başka boyutu fark edebiliriz. AK Parti iktidarları döneminde farklı adlarla (Kürt açılımı, Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi, Barış Süreci, Çözüm Süreci gibi) Kürt meselesine müzakereye dayalı bir çözüm üretmeye çalışırken Kürt Hareketi’nin temsilcileri ile açık bir işbirliği içine girmekten kaçınmamıştı. Dahası, Çözüm Süreci tıkandıktan sonra da AK Parti’nin HDP’nin hitap ettiği kitleyle münasebetini sürdürebiliyor olmasında sağ-sol ayrımını aşan bir boyut yok mudur? 24 Haziran seçimlerinde AK Parti’nin Doğu ve Güneydoğu’daki seçmenle bağını muhafaza edebildiğini gösteren bir sonuç elde etmesi bu fazlalığın açık bir işaretidir. Üçüncü olarak, 24 Haziran seçimlerinde İYİ Parti’nin hem siyasî yelpazenin sağında konumlanan AK Parti ve MHP’den hem de sol eğilimli CHP’den oy almayı başarması yaşananları anlamak için tek başına sağ-sol ayrımından hareket etmeyi güçleştirmektedir. Son olarak, AK Parti iktidarını sarsmak üzere 2009 ve 2014 yerel seçimlerinde parti tabanları arasında gözlemlenen ‘stratejik oy verme’ davranışlarında, 2010 referandumunda CHP ve MHP’nin ‘hayır bloku’ içinde yer alışı, 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan’ın rakibi olarak Ekmelettin İhsanoğlu’nun başta CHP ve MHP olmak üzere pek çok siyasi partinin katılımı ile yarışmasında ve 24 Haziran 2018 seçimleri öncesinde Cumhur İttifakı’nın karşısında SP, İYİ Parti ve DP gibi sağ kulvarda faaliyetlerini sürdüren aktörlerin de katılımı ile Millet İttifakı’nın yer almasında da sağ-sol ayrımını aşan bir yön vardır. Yerel seçimleri bahis konusu ederek söylenirse, MHP’nin daha güçlü olduğu seçim bölgelerinde CHP seçmenleri MHP’ye oy verebilmişlerdi. Aynı şekilde AK Parti’li adayların şansını azaltmak üzere CHP’nin daha fazla etkinlik gösterebildiği seçim bölgelerinde MHP seçmenleri CHP’li adayları tercih edebilmişlerdi. Bu türden stratejik oy davranışlarının açıkça gösterdiği haliyle, sağ-sol ayrımı her zaman olup biteni anlamak bakımından yol gösterici olmayabilir.

24 Haziran 2018 tarihini (öncesi ve sonrası ile) dikkate alarak söylenirse, sağ-sol eksenler arasındaki ayrımı esas alarak ne milletvekili ne de cumhurbaşkanlığı seçimlerini tüm yönleri ile analiz etmek mümkündür. Her şeyden önce ‘Millet İttifakı’ içinde İYİ Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti’nin yer alması buna izin vermez. Hem sağda hem de solda AK Parti’yi ve Recep Tayyip Erdoğan’ı mağlup etme motivasyonu ile oy kullanan kitlelerin varlığı de

24 Haziran seçimlerini sadece sağ-sol ayrımından hareketle analiz etmeyi güçleştirir. Fakat yine de özellikle cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sağ-sol eksenli kutuplaşmanın ciddi manada tesir uyandırdığını söylemek herhalde abartılı olmaz. Çünkü Muharrem İnce, Selahattin Demirtaş ve Doğu Perinçek'in aldığı oyların oranı her ne kadar bir önceki genel seçimde Türk solunun aldığı toplam oy oranının bir miktar üzerindeyse de aradaki fark çok da kayda değer değildir. Esasen Muharrem İnce etrafında esen rüzgarın seçim akşamı sandıklar açıldığında sol adına büyük bir inkisarla bitmesi CHP'nin ve Muharrem İnce'nin siyasî hayatımız içindeki konumlanma biçimleri ile sıkı bir biçimde ilişkilidir. Recep Tayyip Erdoğan'a çeşitli sebeplerle oy vermek istemeyen sağcı seçmenler Muharrem İnce'yi tercih etmekte gönülsüz davranmışlardır. Muharrem İnce'nin ne muhafazakâr bir sosyal ve kültürel çevreden gelmesi ne de uzun yıllar boyunca adam yerine konmamış kitlelere ulaşmayı amaçlayan popülist söylemleri solun derdine deva bulmak için yeterli olmamıştır. Bu bakımdan aksi istikamette iddiada bulunmanın hiç de zor olmadığı bir vasatta sağ-sol ayrımının belirgin bir işlev üstlendiğini kabul etmek gerekir.

Türkiye'de sağ-sol ayrımından hareketle siyaseti analiz etme çabalarının sınırlarını belirlemek için son bir noktaya daha değinerek çalışmamızı sonlandıralım. 1990'lı yıllarından beri hem dünya ölçeğinde hem de Türkiye'de "kimlik" temelli talep ve duyarlılıklar siyasî hayat üzerinde önemli oranda etkindir. Dinî, etnik ve cinsel kimlik talepleri, merkezde yer alan partilerin "hizmet siyaseti" adıyla yürüttükleri popülist ve pragmatist icraatları önemli oranda değersizleştirmiştir. Merkez sağın çöküşü tam da bu dönüşüme kendilerini uyarlamamaları ile ilgilidir. Öte yandan, kimlik siyasetlerinin etkinlik kazanması, siyasetin merkezden uçlara doğru taşınmasına olduğu kadar sağ-sol ayrımının yaşananları anlamak bakımından işlevsizleşmesine de kapı aralamıştır. Tam bu yüzden RP ve HDP gibi partileri sağ-sol ayrımı içinde sabit bir hatta yerleştirmek hiç de kolay değildir. Benzer biçimde AK Parti'nin siyaset içindeki konumlanma biçiminde sağ-sol ayrımını aşan bir yön hep vardır.

Kaynakça

- ALTUNOĞLU, M. (2018). 24 Haziran Seçimleri: AK Parti ve Hâkimiyetin Sürekliliği, *Türkiye Günlüğü*, sayı 135, ss. 33-47.
- AYDIN, S. (2009). İki İttihat-Terakki: İki Ayn Zihniyet, İki Ayn Siyaset. *Modern Türkiye'de Siyaset Düşünce Cilt 1 Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi* içinde, der. Ed. Tamlı Bora ve Murat Gültekinçil, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 117-128.
- AYDIN, S. ve TAŞKIN, Y. (2017). *1960'dan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- BORA, T. (2012). Türk Sağı: Siyasal Düşünce Açısından Bir Çerçeve Denemesi. *Türk Sağı Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* içinde. der. İnci Özkan Kerestecioğlu ve Güven Gürkan Öztan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BORA, T. (2017). *Cereyanlar Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇALIK, M. (1996). Munis Bir Seçimin Habis Neticeleri. *Türkiye Günlüğü*. sayı 38, ss. 23-38.
- ÇAVDAR, T. (2013). Demokrat Parti. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- DEMİREL, T. (2004). *Adalet Partisi İdeoloji ve Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- DEMİREL, T. (2009). 1946-1980 Döneminde “Sol” ve “Sağ”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Cilt 9 Dönemler ve Zihniyetler* içinde. der. Ömer Laçiner, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 413-450.
- DEMİREL, T. (2016). *Türkiye’nin Uzun On Yıllı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DEMİREL, T. (2018). 24 Haziran 2018 Seçimleri ve Seçim Sonrasına Dair Bazı Notlar. *Türkiye Günlüğü*. sayı 135, ss. 23-32.
- Demokrat Parti. (1949). *Tüzük ve Program*. Ankara: Doğu Matbaası.
- ETE, H. (2011). Sunuş: 2000’li Yıllarda Siyaset ve Siyasal Partiler. *2000’li Yıllarda Türkiye’de Siyasal Partiler* içinde, der. Hatem Ete, İstanbul: Meydan Yayıncılık.
- GÜNEŞ, T. (2009). *Türk Demokrasisinin Analizi*. der. Hurşit Güneş. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- HEPER, M. (2006). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- KAHRAMAN, H. B. (1995). *Sağ Türkiye ve Partileri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- KAHRAMAN, H. B. (2007). *Türk Sağı ve AKP*. İstanbul: Agora Kitapları.
- KALUÇ, Ş. (2009). Osmanlı Ahrar Fırkası’nın Kuruluşu, Faaliyetleri ve Sonu. *Liberal Düşünce*. sayı 53-43, ss. 177-213.
- KARPAT, H. K. (1961). Young Turks Again. *Challenge*. 9:6, pp. 17-20.
- KARPAT, H. K. (2015). *Türk Siyasal Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- KARPAT, H. K. (2016). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- MAHÇUPYAN, E. (1993). Türkiye’de Siyasetin Yelpazesi: Sağ ve Sol. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 15* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MERT, N. (2007). *Merkez Sağın Kısa Tarihi*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- SUNAR, İ. (2013). Demokrat Parti ve Popülizm. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TAŞKIN, Y. (2009). Türkiye’de Sağcılık Bir Kavramın Yerleşme Tarihini Anlamak. *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Cilt 9 Dönemler ve Zihniyetler* içinde. der. Ömer Laçiner, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 451-473.
- TOSUN, T. (1999). *Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- İnternet Kaynakları
<https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menusecim.zul>
<http://www.ysk.gov.tr/>